

تلقیح مصنوعی ناهمگون از منظر فقها

خلیل الله احمدوند^۱، فائزه محمدی^۲

^۱عضو هیئت علمی دانشگاه رازی

^۲دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق دانشگاه رازی

نویسنده مسئول:

فائزه محمدی

مجله علمی پژوهش در حقوق، فقه، فلسفه و الهیات (سال پنجم)
شماره ۱۸ / زمستان ۱۳۹۸ / ص ۹-۱

چکیده

محیط خانواده به عنوان اولین نهاد و بنیانگذار زندگی نقش به سزای در زندگی ما انسان ها دارد و باید کانونی صمیمی، آرام و به دور از هر گونه مشکلات و مسائل که باعث فروپاشی آن می شود، باشد. از مسائل به روز در عرصه ی پزشکی مسئله باروری پزشکی یا تلقیح مصنوعی باشد در کشورهای اسلامی به علت وابستگی بسیاری از مسائل به شریعت مقدس اسلام، این مباحث از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشند ولی با توجه به مطرح بودن این مسئله در جامعه امروز و مشکل تعدادی از خانواده ها باید تا محدوده ی خاصی برای آن جواز قائل باشیم و حفظ حریم خانواده را در چهارچوب شریعت اسلام مبنا قرار دهیم. تلقیح مصنوعی ناهمگون یا مربوط به اسپرم یک مرد بیگانه یا مربوط به تخمک یک زن بیگانه و یا مربوط به رحم شخص ثالث می باشد. از آنجا که این نوع باروری، باروری بین دو شخص بیگانه است و دو شخص نسبت به هم نامحرم محسوب می شوند نظرات مختلفی از طرف فقها مطرح شده است. در این مقاله برآنیم که پاسخ این سوال داده شود:

نظرات فقها و دلائل آنها درمورد تلقیح مصنوعی چیست؟

واژگان کلیدی: تلقیح، بیگانه، فقها، همسران

مقدمه

خانواده یکی از نهادهای مهم و مقدس جامعه می باشد که مشکلات و مسائل آن از اهمیت زیادی برخوردار است حال اگر این مسائل مربوط به بقای نسل باشد ممکن است سبب بروز ناهمواری و تشتت در محیط خانواده یا حتی از هم پاشیده شدن کانون خانواده شود. از جمله راهکاری که می توان از بروز این مشکلات جلوگیری کند مسئله تلقیح مصنوعی [بارور کردن زوجه با وسایل آزمایشگاهی] که آخرین راه برای مبارزه با ناباروری یا نازایی می باشد زیرا که بسیاری از عوامل نازایی در همان ابتدا با دارو یا جراحی یا موارد ساده دیگر قابل درمان است. تلقیح مصنوعی ناهمگون در کنار اینکه از مسائل جدید و نوپیدا در عرصه پزشکی در جهان محسوب می شود در کشورهای اسلامی از جمله ایران احکام فقهی خاص خود را می طلبد مقاله پیش رو در نظر دارد که نظرات مطرح در این زمینه که هم شامل نظرات فقهی موافق و هم شامل نظرات فقهی مخالف است را بیان کند و هر کدام را با ذکر دلایل آنها مطرح نماید.

اهمیت ازدواج

پیمان ازدواج میان زن و مرد در قرآن میثاقی محکم خوانده شده است و کلمه میثاق در قرآن برای تعبیر از پیمان میان خدا و بندگان درباره ی توحید و احکام است و در قرآن هر جا کلمه میثاق با فعل "أَخَذَ" آمده، نمایشگر پیمان الهی است. قرآن این کلمه را با فعل "أَخَذَ" و صفت "غلیظ" که برای پیمان پیامبران بکار رفته [احزاب ۷۰]، برای پیمان ازدواج نیز آورده است و می فرماید: "وَأَخَذَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا"؛ و زنان از شما میثاقی محکم گرفته اند. این آیه می رساند که پیمان ازدواج در اسلام تا چه اندازه محکم و استوار است. ازدواج نه تنها پیمانی میان زن و مرد بلکه پیمانی میان زوجین با خدا است که طبق آن با خدا عهد میبندند که به دستورات قرآن در وظایف همسری و حقوق خانواده که تفصیل آنها در سوره های مختلف قرآن و روایات آمده است، عمل کنند. (بی آزار، ۱۳۷۳، ج ۳، ۴۱)

تلقیح مصنوعی و معنای آن

تلقیح مصنوعی در لغت به معنی باردار کردن و لقاح به معنی باردار شدن است و تلقیح مصنوعی در اصطلاح عبارت از این است که زن را با وسایل مصنوعی و بدون اینکه نزدیکی صورت گیرد آستن کنند و به تعبیر دیگر اسپرماتوزئید را با وسایل پزشکی وارد رحم زن کرده از این راه او را باردار نمایند. تلقیح مصنوعی نخست برای اصلاح نژاد یا تکثیر نسل حیوانات مورد استفاده قرار گرفت و اولین آزمایش در این زمینه به وسیله یک دانشمند آلمانی به سال ۱۷۶۵ روی ماهی ها انجام شد سپس تلقیح مصنوعی برای تولید مثل انسان نیز آزمایش شده و به تدریج در پاره ای کشورها مانند آمریکا معمول گردید. تلقیح مصنوعی از لحاظ نظری مورد بحث و اختلاف واقع و عقاید گوناگون درباره آن اظهار شده است حتی مسئله در کنگره های بین المللی مطرح گردیده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. (صفایی، امامی، ۱۳۸۸، ۳۲۵)

تلقیح مصنوعی: کاشت نطفه در رحم از غیر طریق آمیزش

بارورسازی یا تلقیح مصنوعی در انسان بر اثر پیشرفت بشر در دانش پزشکی از مرحله ی امکان به واقعیت پیوست و با تزریق نطفه مرد به رحم زن و یا ترکیب نطفه ی مرد و زن در خارج پس از انتقال به رحم عینیت خارجی پیدا کرده است. منشأ تکنون انسان یعنی نطفه از دو عنصر؛ اسپرم (جزئی از منی مرد) و اوول (جزئی از منی زن) تشکیل می شود از آنجا که عناصر زنده در منی یعنی همان اسپرم برای مدتی محدود استعداد دوام دارد میتوان از راه آمیزش و ابزار پزشکی آن را به دست آورد؛ چنان که اوول را نیز به وسیله همین دستگاه ها میتوان استحصال کرد و با ترکیب آن دو در خارج و یا تزریق نطفه مرد به رحم زن زمینه تلقیح را فراهم آورد. (جمعی از پژوهشگران، ۱۴۲۶ هـ.ق، ج ۲، ۶۲۰ تا ۶۲۱)

انواع تلقیح مصنوعی

تلقیح مصنوعی انواع و اقسام مختلفی دارد که اجمالاً به ده قسم آن اشاره می کنیم:

۱. نطفه زن و شوهر شرعی گرفته، و در خارج از رحم با هم مخلوط شود، سپس به رحم زوجه منتقل گردد.
۲. نطفه مرد بیگانه ای گرفته شده و در رحم زن شوهرداری نهاده شود.
۳. نطفه مرد بیگانه ای گرفته شده، و به رحم زن بدون شوهری منتقل گردد، چه صاحب نطفه مشخص و معلوم باشد یا فرد ناشناخته ای.

۴. نطفه زن و مرد بیگانه ای گرفته و در خارج رحم ترکیب، سپس به رحم همسر همان مرد منتقل شود به خاطر این که نطفه همسر معیوب و ناقص است و استعداد باروری ندارد اما استعداد پرورش نطفه دیگری را دارد.
 ۵. نطفه ی زن و شوهری گرفته و در خارج رحم ترکیب شود، سپس در رحم همسر دوم آن مرد کاشته شود.
 ۶. نطفه ی زن و شوهر گرفته، و در خارج رحم ترکیب گردد و در رحم زن بیگانه ای تلقیح گردد.
 ۷. نطفه ی زن و مرد بیگانه ای در خارج رحم با هم ترکیب گردد سپس در رحم زن بیگانه ای قرار داده شود.
 ۸. جنین زنی را که قادر بر حفظ آن نیست به رحم زن دیگری که قادر بر حفظ آن است منتقل نماییم.
 ۹. نطفه ی زن و شوهری که ضعیف است، گرفته شود و با نطفه ی دیگری با داروهای شیمیایی تقویت گردد، سپس به رحم زوجه بازگردانده شود.
 ۱۰. نطفه ی زن و شوهر در خارج رحم ترکیب و به رحم مصنوعی منتقل شود.
- اقسام دهگانه ی مذکور، عمده ترین انواع تلقیح است؛ هرچند منحصر به آن نمی باشد. (مکارم، ۱۴۲۷ هـ. ق، ۱۲۲ تا ۱۲۳)

تاریخچه تلقیح مصنوعی در کشورهای اسلامی و دیگر کشورها

در کشورهای اروپایی گفتگوی شدیدی پیرامون پاسخ به این سوال جریان دارد که: اگر مرد عقیم بوده و قادر به بارور ساختن همسرش نباشد و با همسرش موافقت کند که با نطفه ی مردی اجنبی بطور مصنوعی آبستن شود بدون نزدیکی، آیا جایز است یا خیر؟ این مشکل در مجلس شورای انگلستان مطرح شد و کمیسیونی خاص برای تحقیق در این زمینه تعیین گردید.

در ایتالیا پاپ این عمل را تحریم نمود. در فرانسه پزشکان اظهار داشتند در صورتیکه با موافقت زن و شوهر باشد جایز است. در پاره ای دیگر از کشورهای اروپایی، دولت نوزاد مصنوعی را به عنوان کودک شرعی و قانونی زن و شوهر به رسمیت شناخته است مگر در صورتیکه شوهر قانونی به آن اعتراض داشته باشد. در سال ۱۴۰۴ هجری قمری مجلس مجمع فقهی اسلامی در مکه مکرمه به بحث پیرامون تلقیح مصنوعی و نوزاد آزمایشگاهی پرداخت و نتیجه ی آن را با امضای نوزده تن از فقها معاصر اهل سنت منتشر ساخت. تلقیح مصنوعی به هفت نوع تقسیم می شود که دو نوع آن مربوط به تلقیح داخل و پنج نوع دیگر آن مربوط به تلقیح آزمایشگاهی است. قطعنامه ی این مجمع بطور فشرده این است که بطور کلی کشف عورت زن مسلمان بر غیر شوهر جایز نیست مگر برای غرض مشروع که شرع آن را مباح ساخته باشد؛ مثلاً احتیاج زن به معالجه ی بیماری یا حالت غیر طبیعی جسمانی که در این صورت باید مقید به مقدار ضرورت بود. (بی آزار، ۱۳۷۳، ج ۳، ۹۱ تا ۹۲)

نظر جامعه در مورد تلقیح مصنوعی

درباره زشتی و زیبایی و حرمت و جواز و سود و زیان تلقیح مصنوعی صاحب نظران اظهار نظرهای متفاوتی کرده اند.

مخالفان میگویند؛

- لقاح مصنوعی یکی از زشتی های پاک نشدنی است و مانند زناست که صورت مصنوعی به خود گرفته باشد این عمل آدمی را به درجات پست حیوانی تنزل میدهد زیرا فقط حیوانات هستند که در جستن نر قانون معینی را نمی شناسد.
- تلقیح مصنوعی برخلاف اخلاق حسنه است.
- لقاح مصنوعی اگر در جامعه رواج یابد سبب بی نظمی و اغتشاش اجتماعی و حقوقی خواهد شد.
- تلقیح مصنوعی آسایش و آرامش خانواده و زندگی زناشویی را متزلزل میکند چه زن و شوهر را در معرض برخوردهای روانی قرار می دهد شوهر نمی تواند بچه ای را که از نطفه ی دیگری است تحمل کند و به او علاقه مند گردد به ویژه اگر طفل خصوصیات دلخواه زوجین را فاقد باشد.
- لقاح مصنوعی باعث میشود که اشخاص ندانسته با محارم خود نزدیکی کنند چه ممکن است شخصی که از این طریق به دنیا آمده با صاحب نطفه، یا خویشان نزدیک او ازدواج و رابطه ی جنسی برقرار کند و این از لحاظ علمی و اخلاقی زیان بخش و نارواست.
- باید یادآور شد که مخالفت با لقاح مصنوعی و استدلال در رد آن بیشتر مربوط به مواردی است که تلقیح با نطفه غیر شوهر باشد اما تلقیح با نطفه شوهر زن کمتر مورد انتقاد و اشکال است.

موافقان تلقیح می گویند:

-لقاح مصنوعی زن را از موهبت و لذت مادری که بس بزرگ و گرانبه است برخوردار می کند و موجب همبستگی بیشتر اعضای خانواده و گرمی کانون خانوادگی می شود اگر شوهر به لقاح مصنوعی رضایت داده باشد مسلم است که به داشتن فرزند علاقه فراوان دارد و در این صورت به طفل حاصل از لقاح مصنوعی دل خواهد بست و کمبودی را که از لحاظ فرزند داشته جبران خواهد کرد و انگهی سعادت خانواده از این را تکمیل و آرامش آن تأمین و از ارتکاب زنا جلوگیری خواهد شد.

-تلقیح مصنوعی از پاره ای مشکلات که در فرزندخواندگی پدید می آید به دور است چه فرزندخوانده که معمولاً از موسسات خیریه و تعاون عمومی گرفته می شود ممکن است از نظر جسمی و روحی و اخلاقی موافق ذوق و سلیقه پذیرنده نباشد به علاوه وجود پدر و مادر حقیقی برای طفل، به ویژه اگر آنان معلوم باشند مشکلاتی در روابط بین آنان و فرزندخوانده و پدر و مادرخوانده ایجاد خواهد کرد لیکن در تلقیح مصنوعی پزشک دقت و مراقبت لازم راجع به انتخاب دهنده نطفه به عمل می آورد و ممکن است کسی را بدین منظور برگزیند که از لحاظ خصوصیات جسمی و روحی با شوهر زن مشابهت داشته باشد از سوی دیگر دهنده ی نطفه و زوجین معمولاً یکدیگر را نمی شناسند و فقط پزشک است که آنان را می شناسد از این لحاظ طفل به زوجین تعلق خواهد داشت و شخص دیگری ادعای نسب نخواهد کرد. (صفایی، امامی، ۱۳۸۸، ۳۲۶ تا ۳۲۷)

نظرات فقها درمورد تلقیح مصنوعی با نطفه غیر شوهر

اما از نظر فقهی بسیاری از فقها این عمل را حرام و ممنوع می دانند و مغایر موازین شرعی تلقی می نمایند که از آنها می توان مرحوم آیت الله بروجردی، آیت الله میلانی، آیت الله خوئی، آیت الله گلپایگانی، امام خمینی، صافی، مکارم شیرازی سید صادق روحانی را نام برد. امام خمینی در تحریر الوسیله میفرماید: "لایجوز التلقیح بماء غیر الزوج، سواء كانت المرأة ذات بعل، أو لا، رضی الزوج و الزوجه بذلك، أو لا، كانت المرأة من محارم صاحب الماء، کما هو اخته، أو لا". و آقای گلپایگانی می فرماید: "... تلقیح نطفه اجنبی به اجنبیه به نظر حقیر جایز نیست و در مسأله توارث احتیاط با سایر ورثه ترک نشود..."

از آنجا که عمل تلقیح نطفه مرد اجنبی به زن، چنانکه قبلاً گفتیم، زنا محسوب نمی شود، و از آن حیث حرام نیست، باید دید علت حرمت آن از نظر فقهاء چیست؟ از مرحوم آیت الله بروجردی نقل شده است که فرموده اند: "آنچه از مفاهیم ادله و بعضی مناطق آنها مستفاد می شود، این است که تلقیح مصنوعی منی مرد اجنبی بر مرأه اجنبیه خواه دارای زوج باشد یا نباشد حرام است و در بعضی صور آن احکام ولد زنا ثابت است و در بعضی صور احکام ولد شبهه..." البته ایشان تلقیح منی شوهر را به زن خود نیز محل اشکال و تأمل دانسته اند. آقای میلانی نیز فرموده اند: "از ظواهر آیات و روایات درباره لقاح اختیاری (مصنوعی) چیزی به نظر نرسیده است ولی از لحن الخطاب و ذوق فقهی می توان گفت که یقیناً جایز نیست".

برای حرمت این عمل به مفاد برخی از آیات قرآن و احادیث که دلالت بر لزوم حفظ فرج و احتیاط در آنو یا گناه بودن ریختن آب مرد به صورت حرام دز فرج زن دارند استناد شده است ولی از دقت در آیات و روایات وارده به خوبی می توان فهمید که همه ناظر به مقاربت و تماس بدنی و عمل جنسی است و از این حیث دلالتی بر حرمت عمل پزشکی تلقیح اسپرم مرد در رحم زن ندارد.

ولی برخی از فقها از این آیات و روایات این گونه نتیجه گیری کرده اند که مقتضای آنها رعایت احتیاط در مورد مبدأ تکون فرزند یعنی فرج می باشد و بنابراین اگر در جواز تلقیح مصنوعی شک کردیم نمی توان به اصل برائت متمسک شد بلکه باید اصالة الاحتیاط را اجرا کرد و به عدم جواز نظر داد.

فقهای اهل سنت نیز عمدتاً این عمل را حرام می دانند، دکتر یوسف القرضاوی در کتاب الحلال و الحرام فی الاسلام این نوع تلقیح مصنوعی را حرام دانسته و از شیخ شلتوت نقل کرده که گفته است: "این عمل جرمی زشت و گناهی بزرگ است که با زنا یک ماهیت دارد و نتیجه شان که همانا نهادن آب مرد بیگانه در رحم زنی که بین آنها علقه زوجیت شرعی نیست یکی است..." همچنین شیخ احمد بن محمد طاحون در مقاله خود در مجله الازهر رمضان ۴۱۷ تحت عنوان: "اطفلنا اکبادنا"، این نوع تلقیح را عملی زشت و کثیف و خلاف دین و فطرت می داند.

با این وصف بعضی از صاحب نظران در فقه شیعه معتقد به جواز این عمل بوده و برای آن منع و حرمتی نمی بینند شیخ محمد تقی جوهری در باورقی بر کتاب الحلال و الحرام فی الاسلام دکتر قرضاوی می گوید: دلیلی بر حرمت تلقیح نطفه مرد اجنبی به زن به وسیله شوهر وجود ندارد و اصل اباحه این عمل را تجویز می کند همچنین آیت الله یزدی در مقاله باروریهای مصنوعی (مجله فقه اهل بیت، شماره ۶-۵)

تابستان ۷۵) قائل به جواز است حضرت آیت الله خامنه ای نیز در پاسخ استفتایی که از ایشان شده، علی الاصول این عمل را بی اشکال دانسته اند.

از لحاظ قوانین موضوعه جمهوری اسلامی ایران، قانون مدونی که عمل مزبور را منع کند یا آن را مجاز بداند نداریم، برخی از حقوقدانان خواسته اند اثبات کنند که با توجه به مسلم بودن حرمت شرعی این عمل و فقط فتوای فقهاء باید در مقام سکوت قانون به این امر استناد کرد و آن را ممنوع دانست ولی چنانکه دیدیم با توجه به فتاوی جدید چندان نمی توان بر مسلم بودن حرمت شرعی آن اتکا کرد و بدان اعتبار آن را ممنوع دانست. البته اگر از لحاظ شرعی مسأله نسب و چگونگی انتساب فرزند ناشی از لقاح مصنوعی روشن نشود و نتیجتاً به حفظ نسل و طهارت و پاکی آن که مورد تأکید اسلام است لطمه وارد آید، حکم به جواز خالی از اشکال نیست. (مهرپور، ۱۳۸۴، ۳۷۰ تا ۳۷۲)

استفتائات جدید

سوال ۱۵۳۴- بعضی از مومنین و مؤمنات که برای اولاد دار شدن به مراکز ناباروری مراجعه می کنند و از حیث نطفه نقایضی دارند آیا میتوانند از نطفه هایی که در بانک نطفه نگهداری می شود در لقاح مصنوعی با منی خود آنها ممزوج و شرایط لقاح را فراهم و با دستگاه در رحم همسران آنها قرار دهند یا خیر؟ در صورتی که به طور کلی در منی آنها اسپرم و تخمک وجود نداشته باشد آیا می توانند از اسپرم ها و تخمک های مجهول الهویه موجود در بانک نطفه استفاده نمایند و چنانچه در دو فرض فوق فرزندى به وجود آید ولد متعلق به چه کسی خواهد بود؟ جواب: استفاده از نطفه بیگانه برای صاحب فرزند شدن جایز نیست و تولد فرزند باید مستند به ازدواج صحیح شرعی باشد ولی اگر چنین عملی انجام شود، فرزند متعلق به صاحبان نطفه است و نسبت به مادری که در رحم او کشت شده نیز محرم می باشد بی آن که از او ارث ببرد. (مکارم، ۱۴۲۷ هـ.ق، ج ۱، ۴۶۵)

مسأله ۶۵- تلقیح زن جز با منی شوهر جایز نیست، چه شوهر دار باشد یا بی شوهر، چه زن و شوهر بدن راضی باشند و چه نباشند و چه تلقیح بوسیله ی شوهر باشد یا دیگری. (حسینی سیستانی، ۱۳۸۳، ۵۱۶)

مسأله ۲۹۶۴- بنابر احتیاط واجب، داخل نمودن منی مرد اجنبی در رحم زن اجنبیه- زنی که همسر آن مرد نیست- جایز نیست، چه با اجازه ی زن باشد یا نه و چه شوهر داشته باشد یا نه و چه با اجازه شوهر او باشد یا نباشد. (موسوی اردبیلی، ۱۳۸۸، ۵۵۸)

مسأله ی ۱۰۰۲- تزریق منی مرد به غیر همسرش مطلقاً حرام، گرچه در صورت انجامش فرزند مربوط به هر دو است و از نظر نفقه و میراث هم با سایر فرزندان برابر است و این در صورتی است که شبهه ای از مانند تعداد تلقیح وجود نداشته باشد و این تلقیح بر مبنای هرگونه ارتباط جنسی به ویژه ایجاد فرزند که در این جریان است که طبق آیات مربوطه اش حرام است که مانند آیه ی ۵ سوره مومنون تمامی ارتباطات جنسی- و مهم ترینش- ارتباط تولیدی با غیر همسران را حرام دانسته و چنان چه شبهه ای در کار باشد و صاحب نطفه به هیچ وجه معلوم نباشد این فرزند تنها ملحق به مادر خواهد بود. (تهرانی، ۱۳۸۴، ۴۵۱)

سوال ۱۲۷۵- آیا تلقیح نطفه مرد نامحرم به همسر مردی که بچه دار نمی شود، از طریق قرار دادن نطفه در رحم او جایز است؟ جواب: تلقیح زن از طریق نطفه مرد نامحرم فی نفسه اشکال ندارد ولی باید از مقدمات حرام از قبیل نگاه و لمس حرام و غیر آنها اجتناب شود و به هر حال در صورتی که با این روش کودکی به دنیا بیاید ملحق به شوهر آن زن نمی شود بلکه ملحق به صاحب نطفه و به زنی است که صاحب رحم و تخمک است. (خامنه ای، ۱۳۸۸، ۳۰۴)

ملاک های مشروعیت باروری زوجه توسط گامت بیگانه

۱- اهدا با رعایت موازین شرعی صورت گیرد

رعایت اخلاق اقتضا می نماید که گامت بهره گیری شده از زنا نباشد و نحوه گرفتن اسپرم بیگانه غیر شرعی نباشد، یعنی منتج از مبادرت عمل زناشویی باشد همچنین ملاحظات شرعی و اخلاقی با دقت نظر اعمال گردند و دقت شود گامت ها با یکدیگر مخلوط نشوند.

آیت الله خامنه ای می فرماید: "تلقیح زن از طریق نطفه مرد نامحرم فی نفسه اشکال ندارد ولی باید از مقدمات حرام از قبیل نگاه و لمس حرام و غیر آن ها اجتناب شود" و در جایی دیگر در جواب سوالی مبنی بر این که اگر نطفه مرد ناشنای را در رحم زنی قرار بدهند آیا از نظر شرعی درست است یا نه؟ که ایشان در جواب می فرمایند: "عمل مذکور فی نفسه منع ندارد، لیکن از لمس و نظر حرام باید اجتناب شود"

۲- گامت به روش CSI انتقال یابد

اسپرم به دو شیوه اهدا می گردد: الف) خارج رحمی، ب) داخل رحمی

اگر چه شمار کثیری از فقها با این شیوه هم مخالف هستند اما شماری دیگر همچون آیت الله مؤمن و حرم پناهی و همچنین قائلین به جواز، تکنیک اهدای اسپرم را که به دو روش (ICSI) (تزریق نمودن اسپرم مرد بیگانه در خارج رحم به تخمک زن) و (IVF) (لقاح اسپرم مرد بیگانه در خارج رحم به تخمک زن) انجام پذیرد را جایز می دانند، لذا این دو روش مذکور بهترین روش از چهار روش مزبور است که دو روش دیگر آن بدین قرارند: روش (IUI) (تزریق نمودن اسپرم مرد بیگانه به طور مستقیم به مهبل زن بیگانه) و روش (GIFT) (تزریق نمودن اسپرم مرد بیگانه با تخمک زن بیگانه به صورت داخل رحمی).

اما روش (IUI) خلاف مبانی فقهی است رضایت زن گیرنده و عدم رضایت او تأثیری در تغییر حکم ندارد علت آنکه اکثر فقها اهدا به روش (IUI) را حرام می دانند که همان انتقال مستقیم اسپرم مرد بیگانه به رحم زن بیگانه است عموم آیات عظام تقلید صراحته حرمت ایت شیوه را تأکید نموده، برای نمونه این صراحت در فتوای آیت الله صافی گلپایگانی که معتقد است شیوه (IUI) جرم است و پزشک تجویزکننده این روش مستحق تعزیر است، مشهود است. آیت الله صانعی از آن دسته فقهای می باشد که این فرآیند را حرام می داند، اما معتقد است اگر تلقیح اسپرم بیگانه و تخمک بیگانه به صورت خارج رحمی صورت گیرد بی اشکال است.

۳- اهدا توسط محرم زن (شوهر) صورت گیرد

فقهانی که حکم به حرمت فرآیند مزبور داده اند بی شک به عللی چون هتک حرمت، کشف عورت و ... جهت صدور حکم توجه داشته اند با این استناد شماری از علمای اهل سنت انجام این فرآیند را در صورتی مجاز می دانند که توسط شوهر زن انجام گیرد، لیکن در صورت فقدان شوهر یا متخصص نبودن وی این فرآیند با حضور زوج یا زنان محرم زوجه صورت گیرد و از فحوا کلام پیداست که انجام کامل فرآیند توسط نامحرم حرام است.

آیت الله میرزا جواد تبریزی در جواب سوالی مبنی بر این که زوجه تخمک برای باردار شدن ندارد، آیا جایز است که از زن بیگانه تخمک گرفته شود و با نطفه زوج آمیخته شود، سپس در رحم زوجه قرار داد؟ پاسخ می دهند: "چنانچه مباشر در اخراج تخمک از زن اجنبیه شوهر آن زن باشد یا تخمک را از رحم زن اجنبیه در وقت معالجه مرض از رحم او درآورند و مباشر در زرع تخمک در رحم زنی که تخمک ندارد هم شوهر او باشد مانعی ندارد، والله العالم".

۴- اهدا با رضایت زوج باشد

شماری از فقهای مذاهب اسلامی فرآیند مزبور را به شرطی مجاز می دانند که رضایت شوهر حاصل شده باشد آیت الله صانعی در این راستا می فرماید: "وارد نمودن اسپرم مرد اجنبی در رحم زن مسلمانی که شوهرش عقیم است، لیکن برای رفع مشکل نداشتن فرزند حرج و مشقتی که برای زن و شوهر وجود دارد، حرمت عمل با رضایت شوهر زن مرتفع می گردد و حرج نافی و رافع این گونه حرام هاست. (قربانی، رضایی، ۱۳۹۶، ۵۷ و ۵۸)

ممنوعیت اخلاقی

در اینکه این عمل هرچند زنا محسوب نمی شود ولی نفس قرار دادن نطفه مرد بیگانه در رحم زنی که با او علقه زوجیت ندارد و حتی در علقه زوجیت مرد دیگری است یک عمل غیر اخلاقی و غیر شرعی است و آثار و تبعات ناگواری برای خانواده ها و جامعه دارد و لذا حرام است و باید ممنوع باشد نیز مسأله مورد بحث و اختلاف است که اشاره ای به نظرات مختلف در این زمینه می نمایم. نمایندگان کنگره نهم بین المللی حقوق جزا معتقد بودند که تلقیح مصنوعی نباید جرم شناخته شود و معتقد بودند قوانین جزایی کشورهای نباید تلقیح مصنوعی را جز در موردی که زن راضی نباشد و یا شوهر به این کار رضایت ندهد منع کنند.

برخی از صاحب نظران آن را مخالف اخلاق حسنه و مضر به جامعه دانسته اند و از این حیث نظر به ممنوعیت آن را داده اند مثلاً در گزارش تقدیمی به آکادمی علوم اخلاقی و سیاسی فرانسه در تاریخ ۶ مه ۱۹۴۹ آمده است: "طفلی که به طور مصنوعی در خانواده ای به وجود آمده و از نام خانوادگی پدر مزبور بهرمن می گردد، آسایش و آرامش خانواده و زندگی زناشویی را متزلزل می گرداند..." در رساله ۴۰ صفحه ای منتشره از سوی واتیکان تحت عنوان: "تعلیم درباره احترام به منشأ حیات انسان و به مقام تولد او" فتوای قاطع کلیسا نسبت به حرمت سقط جنین و هر گونه تلقیح مصنوعی و پروردن تخمک در آزمایشگاه بیان شده است.

از لحاظ قانونی در ۲۹ ایالت آمریکا که در مورد تلقیح مصنوعی قوانین دارند تصمیم گرفته اند نوزاد حاصل از تلقیح اسپرم مرد بیگانه به زن را با رضایت شوهر از آن مادر و شوهر او بدانند. (مهرپور، ۱۳۸۴، ۳۶۸ تا ۳۶۹)

جنبه کیفری و جرم بودن عمل

آیا این عمل جرم محسوب می شود و حرام است یا خیر؟ جرم بودن عمل نیز از دو دید قابل توجه است: الف) زنا محسوب شدن عمل، ب) حرمت و جرم بودن آن به خاطر مصالح اجتماعی (غیر اخلاقی بودن عمل)

آیا تلقیح اسپرم مرد در رحم زن بیگانه زنا محسوب می شود و از این نظر جرم است یا عنوان زنا بر آن صدق پیدا نمی کند؟ در حقوق خارجی نیز این مسئله که عنوان **Adultery** بر این عمل صادق است یا نه مطرح است؟

برخی دادگاه ها حکم زنا را بر این عمل بار کرده اند در سال ۱۹۲۱ یک دادگاه کانادایی عمل **AID** را زنا محسوب کرد همین نظر را در سال ۱۹۲۴ راسل تقویت و تایید کرد با این استدلال که ماهیت زنا در واقع آبستن کردن خارج از نکاح است.

نظر مزبور با نظر فقیهانی که هدف از مشروعیت حد و مجازات برای زنا مخصوصاً حد رجم برای زنا محصنه را حفظ نسب می دانند مثل مفید و سلار به نقل شهید ثانی در شرح لمعه نزدیک است به اعتقاد دو فقیه مزبور اگر زن شوهردار اصرار و مداومت بر زنا داشته باشد بر شوهر خود حرام است زیرا با این کار بزرگترین فایده نکاح که عبارت است از تناسل از بین می رود زیرا نسب مخلوط می شود و هدف از تشریع حکم حد و رجم برای زناکار حفظ نسب از اختلاط است. "و الغرض من شرعیه الحد والرجم للزانی حفظه عن ذلک". (شرح لمعه، ج ۵، ص ۲۰۲)

ولی بعضی با این نظر مخالف بودند در سال ۱۹۵۸ یک دادگاه اسکاتلندی رأی داد که زنا (**Adulter**) فقط با تماس بدنس مصداق پیدا می کند و **A.I.D** زنا محسوب نمی شود در عین حال یک دادگاه آمریکایی در یک مورد حکم داد که این عمل زناست و بچه حاصل از آن غیر قانونی است.

کلیسای کاتولیک نیز قویاً این عمل را (**A.I.D**) رد کرد و آن را غیر اخلاقی اعلام کرده است. با تعریفی که از زنا در فقه و در قانون مجازات اسلامی شده از لحاظ فقهی و قانونی نمی توان این عمل را به عنوان زنا جرم تلقی کرد و احکام زنا را بر آن بار نمود.

در فقه، زنا که جرم و موجب حد است چنین تعریفی شده: "یتحقق الزنا الموجب للحد بادخال الانسان ذكره الاصلی فی فرج امرأة محرمة علیه اصاله من غیر عقد نکاح..." (تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۴۵۵)

و ماده ۶۳ قانون مجازات اسلامی زنا را بدین گونه تعریف نموده است: "زنا عبارت است از جماع مرد با زنی که بر او ذاتاً حرام است گرچه در دبر باشد، در غیر موارد وطی به شبهه".

به هر حال در تحقیق مصداق زنا تماس بدنی و ادخال آلت مرد در آلت زن شرط است بنابراین بر تلقیح اسپرم مرد بیگانه در رحم زن تعریف و عنوان زنا صدق نمی کند و نمی توان این عمل را زنا و از این بابت جرم و یا حرام دانست، فقهایی هک که به این مطلب پرداخته اند عمل مزبور را به عنوان زنا حرام ندانسته اند نمایندگان نهمین کنگره بین المللی حقوق جزا نیز که در ۲۴ تا ۳۰ اوت ۱۹۶۴ در لاهه هلند برپا شد اظهار داشتند: "تلقیح مصنوعی چون متضمن مقاربت مرد و زن نیست رابطه نامشروع محسوب نمی گردد. (مهرپور، ۱۳۸۴، ۳۶۶ تا ۳۶۸)

نتیجه گیری

۱. تلقیح مصنوعی ناهمگون هم مشکل گشا برای خانواده ها و هم سبب آسیب بر بنیاد خانواده می شود.
۲. اگر در چهار چوب شرعی این عمل انجام گیرد تا حدودی می توان آن را پذیرفت همچنین تعداد محدودی از بزرگان دینی به آن اجازه داده اند.
۳. باید فراموش نشود که آنچه خداوند برای انسان مقرر کرده مصلحت و حکمت زندگی اوست و چه بسا فرزند دار نشدن شخصی که با راه های ساده تر در پی حل آن بوده و امکان پذیر نشده مصلحت خداوندی باشد و درست تر این است به آن رضایت دهد.
۴. می توان گفت تلقیح مصنوعی ناهمگون زمینه فساد و بی اخلاقی را در جامعه ترویج می دهد هرچند تحت شرایط و ضوابطی هم باشد.
۵. جنبه ی مخالفت با این عمل بسیار شدیدتر و قوی تر از موافقان آن است طوری که در بعضی قول ها از آن به زنا تغییر شده است بهتر این است که از این عمل خودداری شود.

فهرست منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم.
۲. بی آزار شیرازی، عبدالکریم (۱۳۷۳)، رساله نوین، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، جلد ۳.
۳. تهرانی، محمدصادق (۱۳۸۴)، رساله توضیح المسائل نوین، تهران: انتشارات امید فردا.
۴. جمعی از پژوهشگران (۱۴۲۶)، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت، قم: موسسه دایرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت.
۵. حسینی سیستانی، علی (۱۳۸۳)، رساله توضیح المسائل، مشهد: نشر هائف.
۶. خامنه ای، علی (۱۳۸۸)، رساله اجوبه الاستفتاءات، ترجمه احمد رضا حسینی، تهران: انتشارات بین المللی الهدی.
۷. صفایی، امامی، حسین، اسدالله (۱۳۸۸)، مختصر حقوق خانواده، تهران: میزان.
۸. قربانی، رضایی، فتح الله، الهام (۱۳۹۶)، رهیافتی فقهی به معیار مشروعیت باروری زوجه توسط گامت بیگانه، فصلنامه حقوق پزشکی، شماره ۴۲.
۹. مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷)، حیلہ های شرعی و چاره جوئی های صحیح، قم: انتشارات مدرسه الامام علی بن ابی طالب.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷)، استفتائات جدید، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب.
۱۱. موسوی اردبیلی، عبدالکریم (۱۳۸۸)، رساله توضیح المسائل، قم: انتشارات نجات.
۱۲. مهرپور، حسین (۱۳۸۴)، مباحثی از حقوق زن، تهران: انتشارات اطلاعات.